

Een samenvatting van de gegevens over de Kluten van het Deltagebied in de loop van het jaar

W. J. WOLFF.

(Mededeling nr. 59 van het Hydrobiologisch Instituut, afd. Delta-onderzoek)

Inleiding

Sinds het eind van 1963 worden door de medewerkers van het Hydrobiologisch Instituut, afdeling Delta-onderzoek te Yerseke, regelmatig vogelwaarnemingen verricht. De Kluut, altijd een talrijke broedvogel in nieuw gewonnen land, is voor dit instituut, dat zich bezig houdt met de (hydro)biologische veranderingen veroor-

zaakt door de Deltawerken, een interessant studieobject. Om deze redenen werden gegevens verzameld over het huidige en vroegere voorkomen van deze soort in het Deltagebied, teneinde een basis te scheppen voor verder onderzoek.

Broedvogels en broedgebied

De Kluut arriveert reeds vrij vroeg op de broedplaatsen. In bijvoorbeeld de staats-

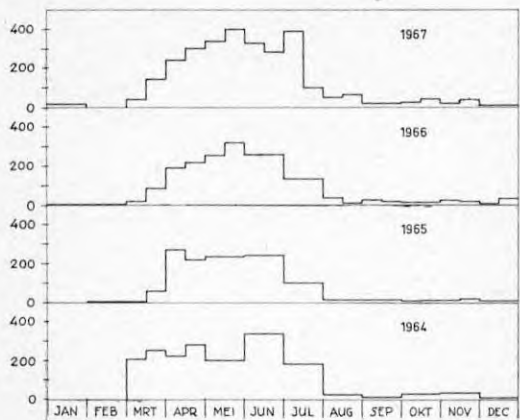

Fig. 1. Aantal Kluten geteld tijdens (half-) maandelijkse tellingen, telkenmale op vrijwel identieke wijze uitgevoerd door medewerkers van het Hydrobiologisch Instituut afd. Delta-onderzoek, in en langs een zevental inlagen en kreekgebieden op Schouwen-Duiveland.

(Number of Avocets at monthly counts in seven marsh-areas on the island of Schouwen-Duiveland)

natuurreservaten Oude Dee en Brede Gooi op Overflakkee nam de heer B. Riemersma (Staatsbosbeheer) de eerste vogels waar op resp. 4 en 8 maart 1967. Wijzelf namen op Schouwen-Duiveland in vier achtereenvolgende jaren (1964-1967) de eerste Kluten op de broedplaatsen ook steeds waar in de eerste helft van maart, soms zelfs al in de laatste week van februari. De aantallen nemen daarna regelmatig toe (fig. 1) om tegen eind mei een maximum te bereiken. Aangezien de tellingen in 1964 en 1965 minder frequent werden uitgevoerd, is dit vooral goed te zien aan de grafieken voor 1966 en 1967.

Wij willen hier niet over het verloop van de broedtijd uitweiden, toch wel enige aandacht schenken aan het aantal broedparen in het Deltagebied.

Het broedgebied van de Kluut in Neder-

land en omliggende landen is in enkele duidelijk van elkaar gescheiden kleinere gebieden verdeeld. Zo is er een klein broedgebied aan de Engelse oostkust (ca. 250 vogels einde augustus 1966; pers. med. Dr. P. J. Olney), een belangrijk broedgebied in het Nederlandse Deltagebied plus aangrenzend Noord-België en een groot broedgebied langs de Nederlandse en Duitse Waddenzee en nog verder oostelijk. Tussen deze gebieden in broeden alleen hier en daar enkele paren op opgespoten terreinen en dergelijke.

In 1962 had de Vogelwacht Schouwen-Duiveland reeds een telling gehouden van het aantal Kluten op Schouwen-Duiveland in het broedseizoen. Begin mei werden toen 830 stuks op het eiland waargenomen. Ook in verschillende lokale avifauna's is reeds het één en ander te vinden over de aantallen broedende Kluten in bepaalde gebieden. Zo waren reeds gegevens bekend van de Kop van Goeree (8), Zuidbeveland (15), het Zwin (4), West-Zeeuws-Vlaanderen (2), de Braakman (12), en het Verdrongen Land van Saaf-tinge (5). De aantallen Kluten in bepaalde terreinen kunnen echter van jaar tot jaar sterk wisselen en bovendien was alleen bij benadering bekend hoeveel Kluten er nu in het gehele Deltagebied broedden. In de tweede helft van mei 1967 is daarom met de hulp van vele vrijwillige medewerkers een poging gedaan het aantal Kluten in het Deltagebied en onmiddellijke omgeving te bepalen. Alle tellers verdienen onze grote dank voor hun hulp en toewijding.

Er werd verzocht om tijdens de telling niet naar nesten te zoeken, doch, indien enigszins mogelijk, het aantal broedparen te bepalen door de volwassen vogels te observeren. Dit om de broedende Kluten niet te zeer te verontrusten. Hierdoor is

een tamelijk goed overzicht van het aantal volwassen Kluten dat eind mei 1967 in het Deltagebied verbleef, tot stand gekomen, doch het overzicht van het aantal werkelijk broedende paren laat nog te

ren. Zo meldde de heer A. Joosse uit het Zuidsloe en omgeving ongeveer 25 broedparen, terwijl in dit gebied zich ongeveer 150-160 Kluten ophielden. Dit aantal werd ook door andere waarnemers op andere

Tabel 1. Aantallen Kluten en klutenesten in het Deltagebied volgens tellingen in het voorjaar van 1967.
(Tabel 1. Numbers of Avocets and of their nests in the Delta area according to counts in spring 1967)

	Aantal nesten (number of nests)	Aantal Kluten (number of adult Avocets)
Benoorden Nieuwe Waterweg en Nieuwe Maas	3	6
Rozenburg	ca. 40	80 — 90
Voorne-Putten	—	—
IJsselmonde	ca. 12	24
Hoekse Waard	1?	18
Biesbosch	3	25
Eil. van Dordt	—	—
Tiengemetten	?	?
Goeree-Overflakkee (incl. Hompelvoet)	min. 107	312
Noordbrabant	ca. 40	165
Schouwen-Duiveland	ca. 378	ca. 960
St.-Philipsland	ca. 9	18
Tholen	ca. 20	60 — 62
Walcheren	ca. 68	334
Noordbeveland	ca. 100	304 — 316
Zuidbeveland	min. 200	638
West-Zeeuws-Vlaanderen	76	212
Oost-Zeeuws-Vlaanderen	ca. 150	376 — 592
België	146 — 156	572 — 430
Totaal	1351 — 1368	3904 — 4102

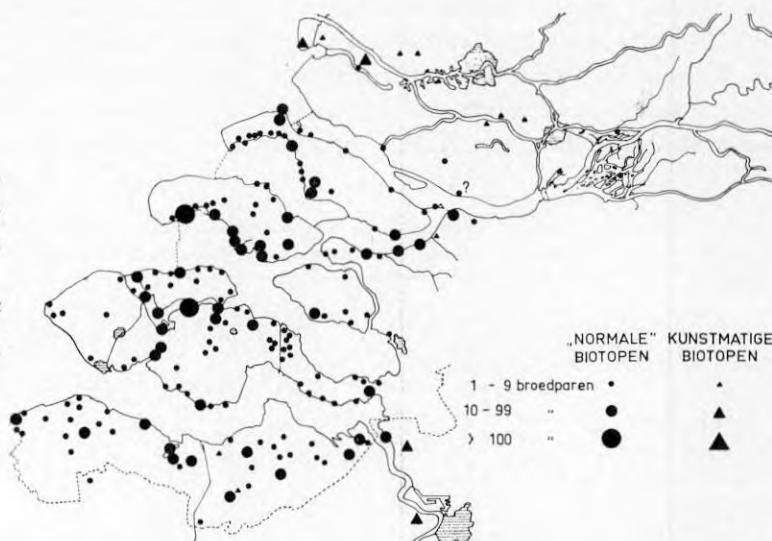
wensen over. In tabel 1 is een overzicht per eiland gegeven van het aantal nesten en het aantal werkelijk getelde vogels. De aantallen nesten zijn aan de voorzichtige kant genomen.

Uit deze tabel blijkt dat eind mei 1967 zich ongeveer 4000 volwassen Kluten in het Deltagebied bevonden. Het aantal nesten bedroeg tenminste 1350 stuks. Hoewel dit laatste aantal wel iets hoger kan zijn geweest, is het toch beslist niet zo dat alle waargenomen Kluten ook een nest hadden. Van verschillende gebieden bleek na nauwkeurig onderzoek dat zich er meer Kluten ophielden dan er broedparen wa-

dagen hier gezien. Uit de Zuidhoek van Schouwen meldden de heren F. Schoonakker, H. Hoek, A. Kotoun en J. W. Eckhardt 42 broedparen plus nog 40-50 niet broedende vogels. Hoewel het schijnt dat een aantal van deze niet-broedende Kluten later in het seizoen alsnog een broedsel produceert, is er toch een vrij groot aantal dat beslist niet broedt. Het is niet duidelijk of deze niet-broedende Kluten nu jonge, nog niet geslachtsrijpe vogels zijn of dat het mogelijk wel geslachtsrijpe dieren zijn die geen geschikt broedterritorium hebben kunnen vinden. Wellicht is het deze „reserve” aan niet-broe-

Fig. 2. De verspreiding van broedende Kluten in het Deltagebied.

(The distribution of breeding Avocets in the Delta area)

dende vogels die de bijna explosieve ontwikkeling van kolonies in pas afgesloten zeearmen veroorzaakt, zoals bijvoorbeeld in het Veerse Meer en in de Braakman kort na de afsluiting werd geconstateerd. Dit interessante probleem zou bijzonder goed kunnen worden onderzocht tijdens de nog volgende afsluitingen van de grootste zeearmen. Het aantal Kluten in het Deltagebied heeft niet altijd op dit peil gelegen. Oudere Zeeuwen weten te vertellen dat de Kluut zo'n vijftig jaar geleden veel minder algemeen was dan heden ten dage. Dit moge ook blijken uit een artikel van Van Arenthals (1) over de broedvogels van Noordbeveland en van Van Oordt (7) over het voorkomen van de Kluut in Noordwest-Europa. De laatste schat het aantal Kluten in het Deltagebied in 1924/25 op 550 à 750 broedparen. Daar tegenover staat dat het aantal broedparen in het Deltagebied in de jaren omstreeks de tweede wereldoorlog beslist hoger moet hebben gelegen. Op de Scheelhoek in het Haringvliet broedden toen volgens Rooth (8) telken jare 1000-1500 paren. Al is het aantal broedparen in de rest van het Del-

tagebied toen misschien wat lager geweest, het zullen er toch zeker vele honderden en waarschijnlijk wel een kleine duizend geweest zijn, zodat het totaal aantal broedparen toen ongetwijfeld boven de 2000 moet hebben gelegen.

Ook de verspreiding van de in het Deltagebied broedende Kluten is interessant. In fig. 2 is op een kaartje aangegeven waar in het Deltagebied in 1967 broedende Kluten zijn gevonden. De driehoekjes slaan daarbij op broedplaatsen op opgespoten terreinen, dus op niet-natuurlijke broedterreinen. In fig. 3 is het gebied aangegeven waar in het Deltagebied binnen- en buitendijks zout of brak water voorkomt. Reeds in een eerste oogopslag ziet men dat bijna alle „natuurlijke” broedplaatsen binnen het gebied met zout of brak water vallen, een feit dat vele vogelaars uit ervaring bekend zal zijn. Toch menen wij dat Kluten niet per se aan brak of zout water zijn gebonden, doch dat andere factoren hun verspreiding bepalen. Naar onze mening kunnen Kluten overal voorkomen, waar zij de combinatie vinden van een modderige bodem, ondiep water of

droogvallende slikken en voedselrijkdom. Hierdoor zijn deze fraaie vogels zowel op de slikken en langs de binnendijkse brakke wateren van het Deltagebied aan te treffen als op de opgespoten terreinen rond onze grote steden, in de geïnundeerde polders van het zoetwatergetijdengebied van de Biesbosch en in de droogvallende IJsselmeerpolders. In de drie laatste terreintypen raken de voor Kluten geschikte biotopen echter meestal snel overwoekerd door hogere planten, zodat hun voorkomen in zulke terreinen meestal niet van zeer lange duur kan zijn. Als voornaamste eisen die de Kluut aan zijn broedgebied stelt, kunnen worden genoemd een voedselterrein van een der bovengenoemde typen en een nestplaats met geen of korte vegetatie. Dat kan dan een schelpenbank zijn of een door schapen of koeien begraaasd schor of een akker waar het gewas nog niet is opgekomen. Door deze combinatie van eisen vindt de Kluut maar zeer weinig geschikte nestplaatsen in gebieden met zoetwater. Hij wekt daardoor de indruk een typische vogel van zilte gebieden te zijn, hoewel zijn mogelijkheden toch aanmerkelijk rui-

mer liggen. Zijn voorkomen in gebieden met zoet water zal echter altijd een uitzondering blijven door de snellere ontwikkeling van de vegetatie daar.

De populatie in de nazomer

In de tweede helft van juli nemen de aantallen Kluten op de broedplaatsen plotseling sterk af. Daar blijven dan alleen kleine aantallen eerste-jaarsvogels achter, merendeels goed herkenbaar aan de bruine plekken in hun verenkleed. Al enige jaren vroegen wij ons af waar de Kluten in de nazomer toch bleven. Tijdens een steltloptelling die eind augustus 1966 in het hele Deltagebied werd uitgevoerd (17), ontdekten wij het antwoord. Op 26 augustus telden wij toen op twee plaatsen in het Haringvliet meer dan 3000 Kluten, terwijl er in het overige Deltagebied in de daarop volgende dagen niet meer dan 585 vogels werden gezien. Op 30 augustus, de laatste teldag, werd een telling uitgevoerd langs Krammer en Volkerak. Omdat nog enkele tellers over waren, werd besloten de Ventjagersplaten (bij het Hellegatplein) voor een tweede maal te tel-

Fig. 3. *Het voorkomen van brak water in het Deltagebied. Het gebied waar het zoutgehalte jaarlijks boven 1.00/00 Cl' komt is wit gelaten.*

(The extension of brackish water in the Delta area. The area where the salinity rises above 1.0 ‰ in some part of the year, is shown in white)

len. In het laatste uur van de laatste tel-dag namen schrijver dezes en enige anderen een grote witte vlek op het water waar, bestaande uit enige duizenden Kluten. De heer J. J. C. Tanis (RIVON) was toen toevallig wat dichterbij deze groep en schatte het aantal op 6700!

Toen wij tenslotte in de auto stapten om weer naar ons kamp terug te gaan, ontdekten wij aan de andere kant van de nieuwe dijk nog eens een groep van ongeveer 1000 Kluten. Omdat wel mag worden aangenomen dat een groep van 1000 Kluten zeker door ons zou zijn opgemerkt, als ze van de eerstgenoemde groep vrijwel over ons hoofd naar de tweede plaats zouden zijn gevlogen, geloven wij dat we beide groepen bij elkaar dienen op te tellen. Zo doende zaten er die dag dus 7700 Kluten op de Ventjagersplaten.

Als we nu aannemen dat deze groep bestond uit alle Kluten van het Haringvliet, dan zouden er dus totaal in het Deltagebied op dat moment 7700 volwassen plus 585 merendeels jonge vogels op de broedplaatsen, dus 8285 of afgerond 8000 Kluten in het Deltagebied zijn voorgekomen. Het lijkt aannemelijk dat dit de hele populatie van het Deltagebied zal zijn. Hierop is de bovengenoemde telling in mei 1967 van het aantal broedvogels een goede controle. Zoals wij hierboven reeds vermeldden, waren toen ongeveer 4000 volwassen Kluten aanwezig. Bovendien telden we toen ongeveer 1350 nesten. Als we nu aannemen dat elk nest gemiddeld twee volgroeide jongen oplevert, hetgeen redelijk lijkt, en dat er geen sterfte van betekenis onder de oude vogels optreedt, zouden er aan het eind van het broedseizoen 1967 ongeveer $4000 + 1350 \times 2 = 6700$ Kluten in het Deltagebied aanwezig zijn geweest. Aangezien de telling op de Ventjagersplaten een jaar eerder plaats vond

en berustte op een schatting, terwijl ook nog rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid van kleine aantallen Kluten, afkomstig uit het Waddengebied of de IJsselmeerpolders en omdat de getallen van de broedvogeltelling van begin 1967 aan de voorzichtige kant zijn genomen, lijkt het ons dat beide tellingen goed met elkaar in overeenstemming zijn.

In een vorige publikatie berekenden wij dat er in Noordwest-Europa aan het eind van het broedseizoen 25-30.000 Kluten voorkomen, zodat het Deltagebied ongeveer 25 à 30% van alle Noordwest-Europese Kluten herbergt.

Het Deltagebied als overwinteringsgebied

Uit tellingen van de heer L. Zwarts (pers. med.) blijkt dat na augustus de aantallen Kluten op de Ventjagersplaten langzamerhand afnemen, totdat er in de wintermaanden slechts enkele exemplaren meer over zijn. Tijdens een telling in het hele Deltagebied op 5-7 januari 1967 (17) telden wij er niet meer dan 179.

Tot in februari neemt dit aantal steeds af totdat er soms nog maar enige tientallen over zijn. Bij vorst groepen de weinige overgebleven dieren samen in slootjes die door zoute kwel open blijven, terwijl bij enigszins langer aanhoudende vorst deze dieren ook nog kunnen verdwijnen, tot in februari toe. Waarschijnlijk hebben we hier met een duidelijk voorbeeld van randtrek (naar Engeland?), zoals beschreven door Vleugel (14), te doen. Hierdoor zijn er maar weinig winters waarin de Kluut echt de hele winter in Zeeland aanwezig is. Het is hier wellicht de plaats enige interessante oudere waarnemingen van Kluten uit het Zuidsloe door de heren Mr. T. Lebrecht en J. C. Lodder te vermelden. Dezen deelden mij mee dat daar in de jaren rond de tweede wereldoorlog in de herfst

en het begin van de winter regelmatig zeer grote aantallen Kluten konden worden waargenomen. Hoewel er in de Nederlandse ornithologisch literatuur vrijwel niets over te vinden is, moeten de aantallen toch in de duizenden hebben gelopen. Het toendertijd zeer snel opslibbende Zuidsloe met grote oppervlakten zachte modder moet, gezien de gelijkenis met de huidige Ventjagersplaten en Dollard (9; 18), een wel buitengewoon gunstig biotoop voor de Kluut zijn geweest en het lijkt ons bepaald niet onmogelijk dat een aanzienlijk deel van de Noordwest-Europese broedpopulatie hier toen tot laat in het jaar kon blijven hangen.

De toekomst van de Kluut in het Deltagebied

Het lijkt er bij een eerste blik op dat de Kluten in het Deltagebied door het droogvallen van uitgestrekte platengebieden na het sluiten van de Deltadammen een gouden tijd tegemoet gaan. Maar, zoals de

ervaring in Braakman en Veerse Meer heeft geleerd, zal dit slechts klatergoud zijn. Het moet worden gevreesd dat het grootste deel van het Deltagebied uiteindelijk ongeschikt zal worden voor het broeden van Kluten. Bovendien zullen ook de belangrijke voedselgebieden (Ventjagersplaten!) als zodanig verloren gaan, de voornaamste het eerst door de afsluiting van het Haringvliet in 1970.

Geschikte terreinen zullen na 1980 alleen kunnen blijven voortbestaan langs de Westerschelde, voor zover de buitendijkse terreinen niet zijn ingenomen door haven- en industriegebieden, langs enkele brakke kreken op Walcheren, Zuidbeveland en in Zeeuws-Vlaanderen en in de omgeving van de spuisluisen in het Haringvliet (Kwade Hoek). Door speciale maatregelen zal het wellicht mogelijk zijn nog hier en daar elders geschikte broedterreinen te scheppen. Het is echter meer dan waarschijnlijk dat het huidige peil van de populatie niet gehandhaafd kan blijven.

Summary: The Avocets of the Delta area arrive on the breeding places in the early days of March, sometimes already in the last week of February. Maximal numbers on the breeding sites may be encountered in May (fig. 1). According to counts in May and June 1967 the Delta area in the south-western part of the Netherlands and the adjoining Belgian area lodges about 4000 Avocets. Not all individuals of this population are breeding birds, so only 1350 nests could be counted (table 1). There is a considerable decrease in numbers in the last twenty years, especially because some of the major breeding sites were reclaimed. The distribution of the breeding sites (fig. 2) is to a great extent identical with the extension of the brackish water area (fig. 3). In the end of July the breeding sites are abandoned. Large numbers and probably the whole population of the Delta area then concentrate on the mud flats along the Haringvliet. It is estimated that the population of the Delta area then amounts to 7000 or 8000, together about 25-30% of the population of north-western Europe. Attention is drawn to the similarity between the present concentration area and the former Zuidsloe area, where about 20-30 years ago large numbers of Avocets could be observed. Also the Dollard in the Waddensea area, where at present also large numbers concentrate, belongs to the same category of areas with large, very soft mudflats.

In winter the numbers in the Delta area are low. In mild winters some Avocets winter in the Delta area, in more severe ones however they leave altogether.

It is very probable that the effects of the Delta plan, now under construction, will cause a drastic fall of the present level of the population.

Litteratuur:

1. Arenthals, M. W. van, 1919. De vogels die broeden op Noord-Beveland. *De Levende Natuur* 23: 278-280.
2. Enkelaar, H., 1967. De avifauna van West-Zeeuws-Vlaanderen. *Gestencild rapport*, 45 p.

3. Lebret, T., 1961. De Avifauna van het Veeregat-Zandkreekgebied. *Limosa* 34: 21-29, 251-263.
4. Lippens, L., 1963. Les oiseaux de Knokke-Sur-Mer. *Le Gerfaut/De Giervalk* 53: 119-196.
5. Maebe, J. & H. v. d. Vloet, 1956. De Avifauna van het Verdronken Land van Saaftinge. *De Giervalk/Le Gerfaut* 46: 151-190.
6. Oordt, G. J. van, 1914. Overwintering van Kluten in Zeeland. *De Levende Natuur* 18: 456.
7. Oordt, G. J. van, 1926. The recent breeding places of the Avocet (*Recurvirostra avosetta* L.) in N.W. Europe. *Verh. 6. Internat. Ornithol. Kongr. Kopenhagen*: 223-226.
8. Rooth, J., 1962. De ornithologische betekenis van de natuurreservaten Plaat van Scheelhoek, Kwade Hoek en Hompelvoet. *Jaarboek 1961 v. h. Wetenschappelijk Genootschap voor Goeree-Overflakkee*: 114-123.
9. Rooth, J., 1966. Vogeltelling in het hele Nederlandse waddengebied, augustus 1963. *Limosa* 39: 175-181.
10. Streefkerk, Chr., 1957. De kluut in de winter. *Triëntalis* 9, 7: 3-7.
11. Streefkerk, Chr., 1957. Zeeuwse waders. *De Levende Natuur* 60: 66-71.
12. Suetens, W., J. v. d. Steen, J. P. v. d. Weghe, J. v. Impe & H. Wille, 1961. De avifauna van de Braekmanpolder. *De Giervalk/Le Gerfaut* 51: 1-50.
13. Tuynman, D., 1934. Het overwinteren van de kluten op Walcheren. *Amoeba* 13: 19-21.
14. Vleugel, D. A., 1948. Enkele waarnemingen over „vorstvlucht” en „randtrek” in het Sloe-Schengengebied tijdens de winters van 1935/1936 en 1936/1937. *Ardea* 36: 143-162.
15. Vleugel, D. A., J. A. M. Warren & G. F. Wilmink, 1948. Avifauna van Zuid-Beveland. *Ardea* 36: 1-39.
16. Warren, J. A. M., 1942. Het overwinteren van de Kluut in Zeeland. *De Levende Natuur* 47: 20-25.
17. Wolff, W. J., 1967. Watervogeltellingen in het gehele Nederlandse Deltagebied. *Limosa* 40: 216-225.
18. Zwarts, L., 1967. Twee hoogwatertellingen in de Dollart. *De Levende Natuur* 70: 100-109.